

СОЦІАЛЬНА
ЕКОНОМІКА

SOCIAL
ECONOMY

УДК 330.1; 330.342; 316.42(091)
JEL Classification P4

Башнянин Григорій

д.е.н., професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: grita_ket@ukr.net

Шевчик Богдан

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

E-mail: bmshevchyk@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Анотація

Вступ. Культура виступає простором атрактивності інноваційно-парадигмального проекту соціально-економічного розвитку. Поставлено мету – виявлення у полі атрактивності передумов біфуркаційної реалізації інституціональної інклюзивності соціокультурної флуктуації економічних систем.

Методи. Використано методи: системно-синергетичного аналізу, фрактальної онтології, ноуменально-ретроспективного проектизму.

Результати. Розглядаються актуальні проблеми функціонування економічних систем у режимі соціокультурної динаміки. Економічна система визначається як сукупність патернальних практик у полі патернального проекту суспільного відтворення. Отримано наступні результати: ідентифіковано ентропійний процес соціокультурної динаміки економічних систем у формі патерн-симулякрів та з'ясовано механізм цього процесу, що зумовлює гомеостаз систем; біфуркації соціокультурних флуктуацій та розвиток економічних систем пояснюється реалізацією інноваційно-парадигмальних проектів когнітивною, релігійною та естетичною оболонками ядра патернальної матриці тієї чи іншої цивілізації; футуросинергетичний проект шостого технологічного укладу NBIC-конвергенції трактується як патернальний проект нооекономіки ідеаційної культури.

Перспективи. Перспектива даного дослідження полягає у з'ясуванні історичних, ментальних, соціокультурних, духовних та інтелектуальних передумов можливості становлення нооекономіки ідеаційної культури в реаліях України.

Ключові слова: економічна система, патерн, патернальна тріада, соціокультурна динаміка, ідеаційна та чуттєва культура, прекаріат та когнітаріат, екстрактивні та інклюзивні інститути.

Вступ. Суперечності, які проявилися у сучасних соціально-економічних системах під впливом глобальних інтегральних процесів світової економіки, спонукають нас не просто по-веберівськи констатувати факти-феномени соціально-економічного ландшафту, а зануритися у вияв сутнісних, онтологічних першооснов атрактивності процесів і явищ культурно та економічно

строкатої мозаїки “глобального містечка”. Ідентифікація атрактора та, ширше – поля атрактивності, становить мету системного аналізу. Атрактор, або прихований механізм другого порядку, пояснює причину динаміки монітора відхилення процесів реальності від декларованої мети. Атрактори кореняться у ядрі патеральної матриці соціокультурної системи та ресурсами релігійної, естетичної та когнітивної оболонок ядро асимілює у відповідність до власної ноуменальної природи виклики-імперативи інноваційно-парадигмального проекту історичного розвитку. Так формується антропогенна мозаїка світу, її соціокультурний пейзаж, політичні та економічні подібності та відмінності. У з’ясуванні гомеостатичних та біфуркаційних передумов соціокультурної динаміки економічних систем полягає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Теоретичною базою наукових пошуків у процесі підготовки і написання статті слугували викладені у наукових монографіях наступні концепції: історіософії проєктизму К. Кантора [11], соціокультурної динаміки П. Сорокіна [23], “Третьої хвилі” Е. Тоффлера [24], економічної динаміки М. Кондратьєва [12], “Іншого канону” Е. Райнерта [19], фізичної економії М. Руденка [20], тріалектичної парадигми еволюції живих систем Л. Мельника [15], інституціональних систем Д. Аджемоґлу та Дж. Робінсона [1], інтелектуальної основи економічних біфуркацій Й. Шумпетера [26], “загадки капіталу” Е. де Сото [9], “пастки бідності” Дж. Сакса [21], “ресурсного прокляття” Дж. Стіґліца [10], “плаского світу” Т. Фрідмана [25], “економічної екстракції” О. Гаврилишина [5], системо-особистісного дуалізму самостановлення А. Менегетті [16], мультиінтелектуальних соціокультурних систем Дж. Ґхараєдагі [7].

Мета. Метою дослідження є виявлення впливу соціокультурної актуалізації атрактивності парадигмальних проєктів у патеральних практиках інституціональних структур економічних систем.

Методологія дослідження. У процесі роботи для досягнення поставленої мети дослідження нами використано: системно-синергетичний метод дослідження, що дозволив трактувати економічну систему суспільства як соціокультурне явище; метод фрактальної онтології, за допомогою якого виявляється міра референції ноуменального концепту парадигмального проекту економічних практик, де роль медіатора належить соціальним інститутам; методу тріалектичної динаміки фундаментальних основ розвитку і функціонування соціокультурних систем економіки, що пояснює механізми ентропійності, симулякрії, флуктуації, біфуркації та ноуменальної природи суспільно-економічних явищ.

Результати. Людина – це істота, здатна творити світ власної дійсності, другу природу під назвою “культура”. Культура зумовлює вибір в умовах альтернатив, узгоджуючи індивідуальне і колективне, і тим самим виступає умовою відтворення інтегрованих систем. Культура як процес, як діяльна актуалізація відтворення визначених форм спільного образу світу, де індивідуальний чин інтегрується у синергічну дію, визначається як патеральна практика. Патерн – це ідеальний тип, проєкт-матриця, що забезпечує суспільне відтворення в економічній, політичній, соціальній та когнітивній сферах суспільної діяльності. Таким чином, культура – це основна сфера самозбереження соціальних систем, а патерн – основний механізм самозбереження, що передбачає визначену множинність актів відтворення існуючих форм соціального буття. Оскільки економіка виконує адаптаційну функцію у структурі соціетальної системи, то економічна система являє собою соціокультурне явище.

Економічна система – це організована єдність патеральних проєктів і патеральних практик реалізації суспільного відтворення у циклах виробництва, обміну і розподілу. Організована єдність патеральних проєктів, що забезпечують передбачувану реалізацію патеральних практик, визначається як інституціональна система суспільства.

Живі системи дискретні в часі, їх кінець невідворотний внаслідок дисипації енергії – ентропії. Тому живі системи (усі без винятку від організму до соціуму) повинні поповнювати свій енергетичний бюджет надходженням вільної енергії із довкілля та постійно підвищувати міру своєї впорядкованості. У цьому контексті економічний розвиток визначають як “видирання вгору Великим Енергетичним Ланцюгом” [17]. Засобом енергетичного поповнення виступають інновації. Однак,

абсорбувати сонячну енергію шляхом фотосинтезу можуть лише рослини, передусім, злаки, тому цивілізація стає можливою лише внаслідок опанування відтворювального господарства. І сучасна постіндустріальна нооекономіка теж ґрунтується на дії цього закону (перефразовуючи старе фізіократичне прислів'я, можна сказати, що цивілізація проростає із пшеничного зерна).

Уможливлення функціонування соціальних систем на основі виробництва додаткового продукту передбачає наступний крок негентропійного поступу ускладнення структури – підвищення міри впорядкованості на основі зниження міри невизначеності, тобто, на інформаційній основі. Інформаційний проект екстраполює у суспільну свідомість ідею того, чим система має бути, тобто – це футуросинергетичний проект бажаної дійсності інтегрального буття соціуму. А отже, патернальному проекту соціокультурного відтворення передуює парадигмально-інноваційний проект історичного розвитку. Парадигмально-інноваційний проект альтернативного порядку покликаний бути реалізованим у форму патернального проекту соціально-економічного відтворення у вигляді інституціонального середовища. Ключовою передумовою такого типу трансформації є наявність тріалектичної основи системотворення: енергетичного потенціалу, що уможливить рух, а отже існування проявленого у детермінантах простору і часу; інформаційної основи, що забезпечить вектор руху енергетичного потенціалу актуалізованих феноменів соціальної дійсності; синергетичного ефекту – узгодженої взаємодії елементів структури та системи із середовищем, внаслідок чого реалізується емерджентність – функціональна природа системи як її мета [15]. Синергетичний ефект функціонально реалізує базова патернальна тріада: α -патерн як організаційний, β -патерн, котрий реалізує щодо організаційного контур посилювального зворотного зв'язку, забезпечуючи біфуркацію, γ -патерн, що реалізує контур врівноважувального зворотного зв'язку, забезпечуючи гомеостаз, бажаний кінцевий стан системи. α -патерн виступає автором та ініціатором реалізації парадигмального проекту у патернальний (в економіці – це, переважно, шумпетерівські підприємці-новатори поєднання нових комбінацій). β -патерн відповідальний за постачання у систему енергії системи (в ринковій економіці – це, переважно банкіри), а γ -патерн відповідальний за розподіл вільної енергії та досягнення мети системи – набуття вищого ступеня гомеостазу (у бізнесі цю роль виконують менеджери та маркетологи). Оскільки функція гомеостазу акумулює мету системи, то на кінцевому етапі синергічного чину патернальної тріади γ -патерн набуває статусу організаційного, витісняючи на маргінес α -патерн.

Далі протікає доволі цікавий процес: з одного боку, процес дифузії інновацій у відкритій стаціонарній ринкової типу економіці активізує кола збільшуваної прибутковості усієї економічної системи, тобто, має місце синергія в макроекономічному просторі, що є суттю економічного зростання; проте, з іншого, – дифузія інновацій являє собою ентропійний процес вирівнювання енергетичних потенціалів економічної системи, бо внаслідок мімезису технологій досягається певний можливий за даного рівня техногенних досягнень рівень економічного розвитку, що випадає у нову “стелю енерговидобутку” [17], де, за Й. Шумпетером [26], прибуток вже не виробляється, але перед γ -патерном, як організаційним, ця проблема залишається насувною і актуальною – продовження виробництва прибутку, притоку вільної енергії в систему, реалізацію негентропійної функції бізнес-тріади. γ -патерн в якості менеджера та маркетолога – це істота креативна, здатна на нестандартний чин у стандартних умовах, тобто, він може бути новатором лише в межах оболонок ядра патерна, маніпулюючи ресурсами когнітивної та естетичної оболонок для забезпечення самозбереження патерна. Проте, асимільовувати виклики в умовах біфуркацій середовища він не в змозі, бо це місія α -патерна – єдино можливого автора інноваційного парадигмального проекту, альтернативного до існуючого патернального проекту, що дійшов межі свого гомеостазу.

Однак, γ -патерн не прагне поступатися владою. Він вдається до наступних маніпуляцій: у патернальній тріаді самовідтворення влади через контури посилювального зворотного зв'язку “знання – багатство – сила” [24] γ -патерн апелює до ресурсів полюсу “багатство” як взірця-нарратива соціальної ідентичності. Одним із прикладів поширення цього явища можна вважати “порногламур”

[13]. Наступний крок – це спекуляції фіктивним капіталом на фондових біржах (ажіотаж триває доти, доки інтегрований у бізнес-тріаду β -патерн, який вже не має змоги конструктивно інвестувати в інновацію – єдине джерело прибутку як емерджентного ефекту усієї економічної системи, а не її локальних провладних осередків, не вирішить максимізувати власну корисність, згідно із оптимумом Парето, наприклад, підвищенням облікових ставок, “кинувши” таким чином усіх жадібних та “лінивих” [22]). Тоді фінансова криза стає перманентним джерелом збагачення агентів сили, багатства і влади в умовах економічного гомеостазу.

У-патерн має у своєму арсеналі й інші стратегії, зокрема, nudging-технології. З позиції майбутніх перспектив максимізації функції корисності економічні суб'єкти приймають рішення в умовах інформаційної невизначеності, оцінюючи можливі доходи не раціональними, а інтуїтивними міркуваннями. Не володіючи повнотою інформації, люди неадекватно сприймають ймовірнісні параметри, тому не можуть повністю змодельовати вплив усієї послідовності рішень на кінцевий результат – бажаний дохід, що примножить добробут. Схильність до ризику зростає в умовах небезпеки та викликів, що загрожують стабільно нажитому добробуту, тобто стимули надходять не з метою додаткової наживи, а зі страху втрати попередньо нагромадженого майна переведенням його у фінансово-інвестиційні активи. Так біфуркації стимулюють, перефразовуючи Дж. Кейнса, граничну схильність до інвестицій, але для цього необхідно постійно підтримувати нерівноважний стан економічної системи, незважаючи на наявність чи відсутність інноваційних проектів.

Зумовлена викликами активність має потребу у достовірному джерелі інформації, що виражається у попиті на фахівців, які, будучи суб'єктами впливу, визначають поведінкові моделі та обґрунтовують їх доцільність. Суб'єкт знаходить зовнішню опору для подолання внутрішньої непевності, керуючись правилом, що істина перебуває там, де вказують експерти. Суть nudging-технологій полягає у реалізації моделі “архітектури вибору”: архітектор-експерт (інтегрований суб'єкт-частка γ -патерна в якості організаційного) організовує хід практичної реалізації нав'язаного патерального проекту у напрямку реалізації вигоди тріади. Ресурси впливу використовуються у просторі асиметричної інформації, стимулюючи мімізисні моделі відтворення.

Гомеостатичні патеральні тріади і макротріади, наділені потенціалом креативу, здатні поляризувати простір і адаптовувати довкілля під ентропійні осередки поглинання відходів системи та середовище викачування енергії через механізми міграції капіталу у режимі “плаского світу” [25] глобалізації та активізації граничної схильності до споживання коштом банківських позик на мікрорівні та траншів з боку Бреттон-Вудських інститутів на макrorівні. Економіка, вибудована на неоліберальній ідеології, – це вже давно економіка-симулякр, а говорити про сутнісні начала економічних відносин вважається ознакою інтелектуального невігластва. Світ швидко перетворюється у біполярне гетто на майновій основі, згідно із бауманівською класифікацією на глобальних “туристів” і “волоцюг” [2].

У теорії довгих хвиль економічного розвитку [12] спадна траєкторія циклу економічної хвилі – це ентропійний процес, пов'язаний із переміщенням полюса організаційного патерна з промислового у фінансовий сектор. В умовах дифузії інновацій та, відповідно, вирівнювання норми прибутку аж до шумпетерівського гомеостазу, згортаються капіталовкладення у матеріальне виробництво, а натомість активізується фінансово-спекулятивне лихварство як швидкий і позірно надійний спосіб наживи. Фінансові ресурси, емансипуючись від своєї субстанціональної основи – вартості речових активів, остаточно вироджуються у симулякри – ентропійні патерни сутнісно уніщовленого буття, що використовуються в якості енергетичних ресурсів суспільного відтворення. Тут міра морального занепаду переплітається з економічною деградацією. Перманентні фінансові кризи в умовах γ -патерального гомеостазу стають основним джерелом наживи фінансово-спекулятивних еліт, остаточно поляризуючи соціуми на субпасіонарні гетто для обраних та нетрі для маргінальних невдах, приречених на вічну “загадку капіталу” [9] у деструктивних колах “пастки бідності” [21]. Але у цій ситуації на маргінальність прирікається певна частка потенційно пасіонарно активного соціуму, що становить майбутню загрозу системі, – прекаріат, тобто, позбавлені

економічних можливостей інтегруватися у гетто фахівці-інтелектуали, потенційні когнітарії нооекономіки. На перший погляд ситуацію розв'язує економічна модель "плаского світу" [25]: у периферійних країнах "третього світу" створюються аутсорсингові анклав актуалізації інтелектуального капіталу для інформаційного обслуговування ринків країн-метрополій. Мейнстрімівський оптимізм полягає в тому, що інтелектуали слаборозвинутих країн, інтегровані у глобальний ринок інформаційних технологій та послуг, у майбутньому стануть когнітаріями-меритократами у своїх державах, тобто, здійснять структурний стрибок у будівництві "глобального містечка" із статусу низькооплачуваних "каменярів-чорноробів" у статус високооплачуваних "архітекторів-дизайнерів". Як приклади наводяться індійський Бангалор, китайський Далянь та ін. – модерні постіндустріальні аналоги Кремнієвої долини, яким глобалізація розчинила "вікна можливостей" кумулятивних кіл збільшуваної прибутковості інтегрованих в економічну систему суб'єктів господарювання, передусім у власній країні. Але...

Чи дійсно стане у майбутньому меритократичний когнітаріат Бангалору політичною та економічною елітою своєї нації, чи будуть вони ініціаторами галузевого розвитку місцевої економіки на основі системи інклюзивних інститутів? Ми підійшли до "слизької" теми, яка замовчується, але яка виявляє онтологічну природу нерівності і злиднів у сучасному світі та, зрештою, і у світовій історії. Адже і "загадка капіталу" [9], і "пастка бідності" [21], і "капіталізм для обраних" [5], і "модель глухого кута" [19], і "мальтусове кумівство" вкупі із "вбивством переможця" [19], очолені патернальними проектами і практиками "Червоної Банкономіки" [18], у сучасній економічній теорії мейнстріму констатуються, але радикальний спосіб їх розв'язання пропонує лише "Інший канон" [19] у синтезі із фізичною економією [20]. Зокрема, обслуговуючи ринки країн Заходу, когнітарії Бангалору зобов'язані тотально інтегруватися у соціокультурний простір метрополії-працедавця. Попри безумовні економічні переваги аутсорсингу, офшорингу і навіть гоумсорзингу [25], існують небезпідставні сумніви у здатності інтелектуального капіталу еквівалентів Кремнієвої долини "третього світу" активізовувати контури посилювального зворотного зв'язку збільшуваної прибутковості синергічно усіх (чи хоча б значної частини) галузей національних економік тих держав, громадянами яких вони перебувають. Ці сумніви ґрунтовані на домінуванні екстрактивних інститутів у країнах "третього світу". Екстрактивні інститути зорієнтовані на самовідтворення замкнутих систем влади когнітивними та економічними ресурсами. Вони допускають інклюзивність та інвестиції, однак лише у ті галузі, сектори і сфери національної економіки, де досягається тимчасовий ефект максимізації корисності вказаних еліт, посилення влади правлячої касты.

Існують три види порочних кіл посилювального зворотного зв'язку самовідтворення патерна влади правлячих еліт на основі екстрактивних інститутів:

1) посилюється ентропія наростання хаосу через ротацію еліт шляхом перманентних революцій, де мотивом зміни влади виступає стимул надзбагачення, що забезпечується ресурсом влади;

2) захопивши владу, провладні еліти зобов'язані утвердити "порядок із хаосу" (ініціаторами якого вони ж донедавна і були), успадкуванням і модифікацією екстрактивних інститутів через механізм "винайденої традиції" [4], яка б законно легітимізувала їх узурпацію, як історично освячене споконвічне право на владу у даній країні;

3) "винайдена традиція", як міф та ідеологічний ресурс самозбереження еліти патернальними практиками екстрактивних інститутів, має свою мету – утвердження "залізного закону олігархії" [1], суть якого зводиться до того, що замкнута система влади правлячих еліт набуває тотальної еластичності самозбереження в умовах радикальних ротацій еліт (хто б не прийшов до влади, він стає жертвою системи, асимільованим "коліщатком", "гвинтиком" і особисто зацікавленим суб'єктом її самозбереження). Цю систему вже неможливо зруйнувати зсередини і неймовірно важко ззовні.

Екстрактивні патерни влади пояснюють причини багатства і бідності народів. Сучасні країни Заходу спромоглися протягом історичного періоду у триста років побудувати "капіталізм для всіх" на

основі інклюзивних інститутів, де цінностями виступають: свобода, представницька демократія, конкуренція, гарантії власності для кожного, ринковий принцип розподілу ресурсів і доходів, можливості доступу до інвестицій для кожного шумпетерівського “аматора нових комбінацій” та, загалом, кожного активного суб’єкта підприємництва, аж до ентропійно мотивованих біржових спекулянтів. Однак, “загадка” світового капіталу прихована у тому, що, побудовані на інклюзивних інститутах постіндустріальні економіки Заходу (як і їхні попередники індустріальні) у глобальному просторі на рівні економічної політики своїх держав продовжують практикувати екстрактивні інститути щодо периферій “глобального містечка”. У цьому криється дійсна, сутнісна проблема усіх “пасток бідності” і “ресурсних проклять”.

Сучасні економісти інституціональну інклюзивність пояснюють “зигзагами історії” [6], тобто випадковостями. Спонтанно наростають процеси консолідації інтегрованих у систему влади людей з різними інтересами, які солідарно протистоять старим тоталітарним елітам. Ці “різношерсні” пасіонарії приймають такі закони, котрі активують такі механізми патернальних практик, що в еліт при владі знижується мотивація боротьби за владу в умовах загроз втрати влади. Дифузія влади насправді реалізує контур посилювального зворотного зв’язку утворення широких коаліцій, для яких максимізація особистого добробуту досягається синергічно в економіці та ітеративно у політиці. Такі спільноти утворюють інклюзивно інституціоналізовані мультиінтелектуальні соціокультурні системи, що являють собою союзи цілеспрямованих членів, які самостійно визначають цілі і засоби для досягнення спільної мети [7, с. 35].

Ми не погоджуємося з офіційною думкою [1] про те, що інституціональна інклюзивність, яка забезпечує стимули, мотивації, інтеграцію та “вікна можливостей” для кожного, а не лише для обраних, є історичною випадковістю. Ми аргументуємо своє переконання наступними тезами: вищезазначені нами три види порочних кіл посилювального зворотного зв’язку самовідтворення екстрактивних інституціональних систем влади співпадає із трьома фазами спадної траєкторії циклу етногенезу Л. Гумільова [6]. Наприкінці акматичної фази, що є станом пасіонарної війни “всіх проти всіх” і виглядає як непридатний для життя соціальний хаос, посилюється втома та туга за порядком, який забезпечує субпасіонарна еліта, здобувачи владу та утилітарно інтерпретуючи атрактивні цінності революційної боротьби, які до цього часу надихали пасіонаріїв на безкомпроміз і жертвовність. На кривій етногенезу – це фаза надлому: “винайдення традиції” для легітимізації екстрактивного порядку, який утверджується і закріплюється ідеологічно, політично та економічно.

Наступна фаза – інерційна, – демонструє розвиток соціально-економічних систем на основі екстрактивних інститутів, що поляризують соціум за принципом майнової нерівності та вимальовують “неповторне лице” матеріальної цивілізації. Ресурси самозбереження влади акумулюються комплементарними колами посилювального зворотного зв’язку у патернах: силового примусу забезпечення порядку, матеріального багатства еліти та когнітивних систем адаптації менталітету до тиражованих провладною елітою цінностей. Система еволюціонує у режим “залізного закону олігархії”, що відповідає обскураційній фазі етногенезу. У цій фазі накопичується гранична маса субпасіонаріїв в усіх сферах влади. Система набуває абсолютної іманентної еластичності самозбереження в умовах викликів, пов’язаних із можливостями ротації еліт: хто б не прийшов до влади, система як той далекосхідний безсмертний дракон, що охороняє скарби, залишається сама собою. Загроза надходить зовні: пасіонарно активна частка прекаріату активізує спротив, мотивом якого є не трансформація патернального проекту системи, а реалізація парадигмально-інноваційного проекту альтернативної цивілізаційної домінанти. На кривій етногенезу – це початок регенераційної фази із особливого типу апеляціями до історичної спадщини “золотого віку” буття народу. Однак, у широкому контексті регенераційна фаза етногенезу виявляє хвилю циклу соціокультурної динаміки, а саме: флуктуацію домінуючого типу культури, передбіфуркаційний стан ядра патернальної матриці, наслідком чого стане зміна домінуючого ідеаційного або чуттєвого типу культури релігійною, естетичною або когнітивною оболонками ядра, у яких біфуркаційно реалізується парадигмальний інноваційний проект із

подальшими його модифікаціями у патернальні проекти у суміжних оболонках. Зокрема, минулий парадигмальний проект ідеаційного типу культури був реалізований релігійною оболонкою ядра патернальної матриці і, як наслідок, постала Християнська цивілізація. Дифузія ідеаційної культури із релігійної оболонки поширилась у когнітивну сферу (виникла середньовічна схоластика та апологетика) та естетичну (доба соборів).

Невідворотність ентропійних процесів у живих інтелектуальних системах через симуляцію патернальних практик, підготували ґрунт для чергової біфуркації соціокультурних флуктуацій – становлення чуттєвого типу культури як домінуючого. Цей парадигмальний проект був реалізований естетичною оболонкою ядра (італійський Ренесанс) та екстрапольований у релігійну оболонку (німецька Реформація), когнітивну оболонку (французьке Просвітництво) і еволюціонував у систему патернальних практик економічного життя (англійська Промислова революція). Буржуазія виступила тим класом суспільства, що став основним носієм патернальних практик, будучи виразником економічних інтересів на відміну від середньовічного духовенства – виразника метафізичних принципів, та аристократичного дворянства – виразника етико-естетичних цінностей.

Інкубаційна фаза чуттєвої культури протікала у режимі псевдоідеаційної ментальності пізнього Середньовіччя та початку Ренесансу, коли, за висловом Ж. Делюмо, “натуріші поспішали пролізти у стан дворянства” [8, с. 11], запліднюючи його ментальність меркантильними пріоритетами та запозичуючи від аристократичної культури “зневагу до ручної праці” [8, с. 11], яку ще донедавна самі уособлювали. Проте, з іншого боку, “Відродження започатковує процес емансипації особистості, вивільняючи її із середньовічної анонімності та суспільних обмежень” [8, с. 13], що забезпечило “злет духу абстракції... схильність до експерименту та... наукового мислення” [8, с. 14].

Інституційна інклюзивність мала свою історичну обумовленість у цінностях і світогляді чуттєвої культури, починаючи від хартії вольностей. Історично соціокультурна флуктуація із заміщенням ідеаційного типу середньовічної культури чуттєвим типом буржуазної культури, являла собою, на думку П. Манана, ще й процес трансформації держави-королівства у державу-націю [14, с. 21]. Емансипуючись з-під влади Церкви та розширюючи екстрактивне поле джерел наповнення бюджету шляхом обмеження монопольної влади негоціантів та цехів, монархія своїми руками відкривала “схрину Пандори” інклюзивності, заохочуючи “бурхливу динамічність світу людей праці” [8, с. 229]. Це “заохочення” проявлялося у формі продажу державою патентів на право самостійно займатися ремеслом поза межами цехів, передусім для тих “партачів”, які були винахідниками-аматорами.

З іншого боку, намагання держави уніфікувати, регламентувати та у підсумку роздробити цехи [8, с. 232] призводить до того, що майбутні шумпетерівські “аматори нових комбінацій” знаходять ніші для своїх нововведень там, де держава ще не повністю взяла під свій контроль галузі економіки – у галузях інноваційного виробництва. Там інновації створюють прибуток без “парасольки” протекціонізму і саме там у секторах свободи інновацій, на думку Ж. Делюмо, формується капіталістичний менталітет суміжно із релігійним наративом веберівського пуританізму. Ефективність цих економічних ніш підштовхнула зацікавленість держав в індустріалізації (передусім, з мілітарною метою, про що наголошували С. Булгаков [3] та О. Шпенґлер [27]) та перетворила певну сукупність “ефорів ринку” у β-патернальних суб’єктів венчурного капіталу.

Отже, інституціональна інклюзивність має історичну обумовленість у соціокультурній динаміці розвитку чуттєвої культури. Чому ж усі суспільства чуттєвого типу культурної ментальності однаковою мірою не практикують впровадження інклюзивних інститутів? Передусім тому, що кожен народ індивідуально у власній історії перебуває у різних фазах свого етногенезу.

Якщо біфуркація минулого циклу ідеаційної культури була реалізована релігійною оболонкою ядра патернальної матриці, а біфуркація сучасного циклу чуттєвої культури – естетичною оболонкою, то майбутня біфуркація ідеаційної культури очевидно буде реалізована когнітивною оболонкою, і академік В. Вернадський навіть увів назву цьому явищу соціокультурної

динаміки футуросинергетичного проекту інтелектуалізації соціально-економічного життя – ноосфера. Це означає, що економічні системи шостого технологічного укладу NBIC-техноконвергенцій можуть бути реалізовані в інклюзивних інституціональних модифікаціях патернальних практик лише як патернальні проекти нооекономічних мультиінтелектуальних систем ідеаційного типу культури гонічної світотворчої ментальності есхатологічної цивілізаційної доміанти, що визначається нами як економічний орієнталізм.

Висновки і перспективи. Результати дослідження полягали у виявленні взаємозалежності, як на рівні причинності, так і на рівні атрактивно зумовленої доцільності, динаміки розвитку економічних систем та динаміки соціокультурних флуктуацій у режимах патернального проектування відтворення соціально-економічного буття. На прикладі базових патернальних триад онтологічних тріалектичних основ парадигмально-патернального проектування розглянуто як ентропійно-симулякративні процеси гомеостатичних станів економічних систем, так і біфуркаційно-еволюційні передумови соціокультурних флуктуацій економічних систем. Існуючі економічні моделі екстрактивної соціокультурної адаптації проаналізовано з позицій ноуменальних першоджерел історичних передумов розвитку соціальних інститутів.

Подальші дослідження у цьому напрямку проводитимуться з метою з'ясування історичних передумов маніфестації модальностей соціально-економічного порядку як прояву єдиної примордіальної етнокультурної традиції, та можливостей становлення інклюзивних соціальних інститутів, і комплексної реалізації в умовах української дійсності регенераційної фази етногенезу футуросинергетичного парадигмально-патернального інноваційного проекту нооекономіки ідеаційної культури, як вітчизняного варіанту шостого технологічного укладу.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності [Текст] / Д. Аджемоглу, Дж. Робінсон. – К. : Наш формат, 2016. – 440 с.
2. Бауман З. Плинні часи: життя в добу непевності [Текст] / З. Бауман. – К. : Критика, 2013. – 176 с.
3. Булгаков С. Розмисли. Творча спадщина у контексті ХХІ століття [Текст] / С. Булгаков; [за ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Знання, 2006. – 903 с. – (Славетні постаті).
4. Винайдення традиції [Текст] / [За ред. Е. Гобсбаума та Т. Рейнджера; Пер. з англ.]. – К. : Ніка-Центр, 2005. – 448 с.
5. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи капіталізм для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень [Текст] / О. Гаврилишин. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 384 с.
6. Гумилев Л. Н. Етногенез и биосфера Земли [Текст] / Л. Н. Гумилев. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2001. – 560 с.
7. Гараедаги Дж. Системное мышление: Как управлять хаосом и сложными процессами: Платформа для моделирования бизнеса [Текст] / Дж. Гараедаги. – Минск : Гревцов Букс, 2010. – 480 с.
8. Делюмо Ж. Цивилизация Возрождения [Текст] / Ж. Делюмо; [Пер. с франц. И. Эльфонд]. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 720 с.
9. Де Сото Е. Загадка капитала. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше [Текст] / Е. де Сото. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 232 с.
10. Как избежать ресурсного проклятия [Текст] / [Под ред. М. Хамфриса, Д. Сакса и Д. Стиглица; пер. с англ. Н. Автономовой]. – М. : Изд. Института Гайдара, 2011. – 464 с.
11. Кантор К. Двойная спираль истории: Историософия проектизма. Т.1: Общие проблемы / Карл Кантор. – М.: Языки славянской культуры, 2002. – 904 с.
12. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 526 с.
13. К'юбільє Ж.-М. Порногламур [Текст] / Ж.-М. К'юбільє. – К. : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2009. – 175 с.
14. Манан П. Інтелектуальна історія лібералізму [Текст] / П. Манан. – К. : Дух і літера, 2005. – 216 с.
15. Мельник Л. Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем [Текст]: монография / Л. Г. Мельник. – Сумы : Университетская книга, 2014. – 447 с.
16. Менеgetti А. Система и личность [Текст] / А. Менеgetti; пер. с итальянского ННБФ

“Оntonпсихология”. – М. : ННБФ “Оntonпсихология”, 2007. – 352 с.

17. Морис Я. Чому Захід панує – натеper [Текст] / Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього / Я. Морис. – К. : ТОВ “Видавництво “КЛІО”, 2014. – 784 с.

18. Паулі Г. Синя економіка: 10 років, 100 інновацій, 100 мільйонів робочих місць. Доповідь Римському клубу [Текст] / Г. Паулі. – Risk Reduction Foundation, 2012. – 320с.

19. Райнерт Е. С. Як багаті країни збагатили ... і чому бідні країни лишаються бідними / Е. С. Райнерт. – К. : Темпора, 2014. – 444 с.

20. Руденко М. Енергія прогресу: Нариси фізичної економії [Текст] / М. Руденко. – Тепнолість : Джура, 2003. – 412 с.

21. Сакс Дж. Д. Конец бедности. Экономические возможности нашего времени [Текст] / Дж. Д. Сакс. – М. : Изд. Института Гайдара, 2011. – 424 с.

22. Старіков Н. Криза: Як це робиться [Текст] / Ніколай Старіков. – К. : “Саммит-Книга”, 2010. – 312 с.

23. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика [Текст] / Питирим Сорокин. – М.: Астрель, 2006. – 1176 с.

24. Тоффлер Э. Революционное богатство [Текст] / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА : ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.

25. Фрідман Т. Світ плаский! Глобалізований світ у ХХІ столітті [Текст] / Т. Л. Фрідман; [пер. з англ. М. Руденко]. – К. : Акта, 2008. – 649 с.

26. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу [Текст] / Й. А. Шумпетер. – К. : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2011. – 242 с.

27. Шпенглер О. Политические произведения [Текст] / О. Шпенглер. – М. : “Канон +” РООИ “Реабилитация”, 2009. – 528 с.

Bashnyanyn Grygorii

Dr.Sc. (Econ.), Professor, Head of the Department
of Theoretical and Applied Economics
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: grita_ket@ukr.net

Shevchyk Bohdan

Ph.D. (Econ.), Associate Professor
Department of Theoretical and Applied Economics,
Lviv University of Trade and Economics
Lviv, Ukraine

E-mail: bmshevchyk@gmail.com

ECONOMIC SYSTEMS IN THE SOCIO-CULTURAL SPACE

Abstract

Introduction. The culture serves as the space of attractiveness of an innovative and paradigm project of the social and economic development. The objective is to identify the preconditions of bifurcation implementation of institutional inclusiveness of economic systems' social and cultural fluctuation in the field of attractiveness.

Methods. The following methods are used: system and synergetic analysis, fractal ontology and noumenal-retrospective projectism.

Results. The current issues of economic systems' functioning in the mode of socio-cultural dynamics are considered. The economic system is defined as a set of paternal practices in the field of a paternal project of social reflection. The following results are received: the entropic process of the social and cultural dynamics of economic systems in the form of patern-simulacra is identified and this process mechanism is made clear, which leads to systems' homeostasis; the bifurcation of social and cultural fluctuations and the development of economic systems are explained due to the implementation of innovative and paradigm projects by means of cognitive, religious and aesthetic core covers of the paternal matrix of a civilization; the futuro-synergetic project of the sixth technological

structure of NVIS-convergence is treated as a paternal project of the noo-economy of ideation culture.

Discussion. The prospect of this research is to clarify historical, mental, social and cultural, spiritual and intellectual preconditions of the possibility of establishing the noo-economy of ideation culture in the realities of Ukraine.

Keywords: economic system, patern, paternal triad, social and cultural dynamics, ideation and sensual culture, precariat and cognitariat, extractive and inclusive institutions.

References

1. Adzhemoglu, D., & Robinson, J. (2016). *Chomu natsii zanepadayut'. Pohodzgenn'ja vlady, bahatstva ta bidnosity* [Why Nations fail. The Origins of Power, Prosperity, and Poverty]. Kyiv, Ukraina: "Nash Format".
2. Bauman, Z. (2013). *Plyn'i chasy: zhytt'ja v dobu nepevnosti* [Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty]. Kyiv, Ukraina: "Krytyka".
3. Bulgakov, S. (2006). *Rozmysly. Tvorchy spadshchyna u konteksty stolitt'ja* [Creative Heritage in the Context of the 21 st Century]. Kyiv, Ukraina: "Znannia".
4. Hobsbauma, E., & Reindzhera, T. (2005). *Vynaidenn'ja tradytsyy* [The Invention of Tradition. Edited by Eric Hobsbawm and Terence Ranger]. Kyiv, Ukraina: "Nika-Tsentr".
5. Havrylyshyn, O. (2007). *Kapitalizm dlja vsih chy kapitalizm dlja obranyh? Rozbizgni shljahy postkomunistychnykh peretvoren'* [Divergent Paths in Post-Communist Transformation. Capitalism for All or Capitalism for the Few?]. Kyiv, Ukraina: "Vydavnychiy dim "Kyivo-Mohyl'ias'ka akademiya".
6. Gumil'ov, L. (2001). *Etnogenez i biosfera Zemli* [Land Biosphere and Ethnogenesis]. Moscow, Russia: OOO "Izdayel'stvo AST".
7. Gharajedaghi, Dzh. (2010). *Sistemnoe myshlenie. Kak upravljat' haosom i slozgnymi protsessami* [System Thinking. Managing Chaos and Complexity]. Minsk, Belorussia: "Grevtsov Buks".
8. Delumeau, J. (2006). *Tsivilizatsija Vozrozhdenija* [La Civilisation de la Renaissance]. Ekaterynburg, Russia: "U-Faktoriya".
9. De Soto, H. (2009). *Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahae lyshe na Zahodi i nide bil'she* [The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else]. Kyiv, Ukraina: "Nika-Tsentr".
10. Khamfrys, M., Saks, D., & Styhlyts, D. (2011). *Kak izbezjat' resursnoho proklyatija* [Escaping the Resource Curse]. Moscow, Russia: "Izdatel'stvo Instituta Gaidara".
11. Kantor, K. (2002). *Dvojnaja spiral' istorii: Istoriosophiya proektyzma. T. 1. Obshchiye problemy* [The double helix history: Historiosophy proectism: general issuese Curse]. Moscow, Russia: "Izdatel'stvo Jzyki slavianskoy kultury".
12. Kondrat'ev, N. D. (1989). *Problemy ekonomicheskoy dinamiki* [Problems of Economic Dynamics]. Moscow, USSR: "Ekonomika".
13. K'jubil'je, Jz. M. (2009). *Pomohlamur* [Pornohlamur]. Kyiv, Ukraina: "Vydavnytstvo Solomii Pavlychko".
14. Manan, P. (2005). *Intelektual'na istorija liberalizmu* [Histoire Intellectuelle gu Liberalisme]. Kyiv, Ukraina: "Duh i Litera".
15. Melnyk, L. (2016). *Trialektychni osnovy upravlinn'ja rozvytkom ekonomichnykh system* [Trialectic Basis for Control of Economic Systems Development]. Sumy, Ukraina: "Universytets'ka knyha".
16. Meneghetti, A. (2007). *Sistema i lichnost'* [System and Identity]. Moscow, Russia: "NNBF "Ontopsychologija".
17. Morris, Ia. (2014). *Chomu Zahid panuje – nateper / Opovidi z istorii ta czho z nych vyplyvaje czodo majbotn'oho* [Why the West rules – for nov / The Patterns of History, and What They Revear About the Future]. Kyiv, Ukraina: TOV "Vydavnytstvo "Klio".
18. Pauli, G. (2012). *Syni'a ekonomika* [The Blue Economy], Risk Reduction Foundation.
19. Raynert, E. (2014). *Jak bahat'y krainy zabahatily ... i chomy bidny krainy lyshaut'sia bidnymi* [As rich countries are better-and why poor countries remain poor]. Kyiv, Ukraina: "Tempora".
20. Rudenko, M. (2003). *Energija progresu: Narysy fizychnoy ekonomiyi* [Progress Energy]. Ternopil', Ukraina: "Dzura".
21. Sax, Dzh. (2011). *Konetcs biednosity. Ekonomycheskiye vozmozhnosti nashego vremeni* [The End of Poverty. Economic Possibilities for Our Time]. Moscow, Russia: "Izdatel'stvo Institut Gaidara".
22. Starikov, N. (2010). *Kryza: jak tse robyt'sya* [Crisis: What It Is]. Kyiv, Ukraina: "Samyt-Knyha".
23. Sorokin, P. A. (2006). *Social'naya i kul'turnaya dinamika* [Social and cultural dynamics]. Moscow, Russia: "Izdatel'stvo Astrel".
24. Toffler, A., & Toffler, H. (2008). *Revolucionnoe bogactvo* [Revolutionary wealth]. Moscow, Russia:

"Izdatel'stvo AST : AST MOSCOW : PROFIZDAT".

25. Friedman, T. (2008). *Svit plaskyi! Globalizovanyj svit u XXI stolitti* [The World is Flat! The Globalized World in the Twenty-First Century]. Kyiv, Ukraina: "Akta".

26. Shumpeter, J. (2011). *Teorija ekonomichnoho rozvytku. Doslijen'ya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tcsyклу* [The Theory of Economic Development. An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle] Kyiv, Ukraina: "Vydavnychiy dim "Kyivo-Mohyl'ias'ka akademiya".

27. Shpengler, O. (2009). *Politicheskyje proizvedenija* [Political Writings]. Moscow, Russia: "Kanon+ROOI "Reabilitatchija".

